

**K NIEKTORÝM VYBRANÝM PROBLÉMOM
Z NOVŠÍCH DEJÍN SLOVENSKEJ FILOZOFIE**

KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Bratislava, SR

KOLLÁR, K.: Selected Problems of the Recent History of Slovak Philosophy
FILOZOFIA 71, 2016, No. 10, pp. 881-891

The article deals with the researches in recent history of Slovak philosophy as they were accomplished by the Department of philosophy and the history of philosophy (Philosophical faculty, Comenius University) in 1940-1980. Among the main issues are: system of teaching philosophy and making the public familiar with philosophy; Bratislava Philosophical School, patterns and transformations of Slovak philosophy in the 20th century etc.

Keywords: Philosophy – History of Slovak philosophy – National philosophy – Department of philosophy and the history of philosophy – Bratislava Philosophical School – Ideology – *Philosophica*

Výskum dejín slovenského filozofického a politického myslenia dlhodobu patrí do bádateľského portfólia Filozofického ústavu SAV. Počiatky výskumu dejín slovenskej filozofie sa odvíjajú už od 50. rokov minulého storočia.

V ponovembrovom období konkrétna realizácia výskumu prebiehala už na pôde grantových projektov VEGA vo viacerých projektových „cykloch“. Tieto výskumné projekty – tzv. granty – boli v záverečnom hodnotení príslušnej komisie VEGA opätovne pozitívne kvalifikované. Počiatky tejto formy výskumnej aktivity siahajú do 2. polovice 90. rokov 20. storočia. Podrobnejšie o tejto téme hovoríme v stati *K novšiemu výskumu dejín slovenského filozofického myslenia* (Kollár 2014). Nie je našim zámerom vracať sa podrobnejšie k týmto etapám výskumu, predsa však vzhľadom na chronologické zaradenie nášho príspevku – výstupu z posledného spoločného projektu KFDF FiF UK, nazvaného *Multifokálny výskum dejín slovenského filozofického myslenia, resp. jeho „školskej“ časti* – považujeme za potrebné predložiť stručnú prezentáciu niektorých momentov úspešného spoločného bádania, v ktorom sa riešitelia snažili postupne a systematicky analyzovať problémové okruhy a témy, ktoré boli doterajším výskumom dotknuté len marginálne, príp. im vôbec nebola venovaná pozornosť.

História spolupráce Filozofického ústavu SAV a KFDF pri výskume slovenského filozofického a politického myslenia na spoločnej projektovej báze sa datuje od roku 2004. K tomuto roku sa viaže aj vytvorenie prvého spoločného projektu VEGA pod názvom *Premeny slovenského filozofického myslenia v 20. storočí*. Iniciatíva vyšla z FiÚ SAV, prvým vedúcim projektu bol T. Pichler a zástupcom vedúceho projektu z KFDF bol M. Zigo, neskôr túto funkciu prevzal L. Kiczko. V súvislosti s plnením ambiciózných výskumných cieľov novozaloženého projektu boli kreované dva úzko spolupracujúce tímy

z obidvoch uvedených inštitúcií. Rozsiahly projekt, ktorý bol začiatkom plánovaného longitudálneho bádateľského zámeru, splnil stanovené ciele veľmi úspešne. Nasledujúci a meritórne nadväzujúci projektom, riešeným v spolupráci FiÚ SAV a KFDF FiF UK s názvom *Sondy do dejín slovenského filozofického myslenia*, bol rovnako úspešný a na jeho heuristických výsledkoch bolo možné ďalej stavať a koncipovať ďalší historiografický výskum slovenskej filozofie.

Tento v poradí tretí spoločný projekt sa riešil pod názvom *Multifokálny výskum dejín slovenského filozofického myslenia* (bližšie pozri Kollár 2014). Predmetný projekt, ktorého ťažiskovému výstupu sa budeme v našom texte venovať, mal atypický priebeh. Pôvodne sa totiž projekt vzhľadom na jeho širšie koncipovaný tematický záber a stanovené ciele mal riešiť štyri roky, teda o rok dlhšie ako štandardné projekty VEGA. Projekt podobne ako jeho predchodcovia začínal ako spoločný projekt FiÚ SAV a KFDF FiF UK, no keďže administratívnym rozhodnutím MŠVaŠ SR bolo stanovené financovať riešiteľov projektu z univerzity len na dobu dvoch rokov, od roku 2012 tvorili tím financovaných riešiteľov projektu už len pracovníci FiÚ SAV.

Napriek tomu riešiteľský tím na Katedre filozofie a dejín filozofie FiF UK pokračoval v riešení projektového zadania.

Publikácia *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí. Filozofia na UK* (2013, ed. L. Kiczko, E. Lalíková, M. Zigo) je v skutočnosti, ako sme už naznačili, kolekciou štúdií vypracovaných v rámci riešenia posledného spoločného grantového projektu, ktorý vznikol v spolupráci FiÚ SAV a KFDF FiF UK. Ako uvádza jeden z editorov publikácie L. Kiczko, „... zborník obsahuje štúdie, ktoré sa sústreďujú na dva okruhy problémov. Prvý tematický okruh tvoria štúdie, zamerané skôr na inštitucionálne a personálne dejiny slovenskej filozofie, druhý tematický okruh sa výberovo orientuje na osobnosti slovenskej filozofie 20. storočia a ich dielo“ (Kiczko 2013, 5).

V prvej časti grantovej výstupnej publikácie sa nachádzajú štúdie, ktorým v našom príspevku budeme venovať širšiu pozornosť, keďže všetky štyri sa dotýkajú témy súvisiacej s inštitucionálno-profesionálnym vývinom filozofie na FiF UK s mnohými peripeťami a prelomovými momentmi. V tomto smere riešitelia grantového projektu skutočne posunuli poznatkovú bázu na vyššiu heuristickú úroveň a ich prácu je treba v tomto zmysle jednoznačne privítať ako temer prvolezeckú a otvárajúcu priestor na ďalší hlbší výskum novších dejín filozofie na FiF UK.

Konkrétne, v prvej časti publikácie sa nachádzajú štyri štúdie, a to: M. Zigo: *Tri pohľady na život filozofie na FiF UK v 50. až 80. rokoch 20. storočia*; J. Piaček: *Synopsis nášho doterajšieho výskumu Bratislavskej filozofickej školy*; E. Lalíková: *Sto rokov vo vývoji slovenskej filozofie*; T. Kuklinková: *Plusy a mínusy zborníka FiF UK Philosophica*. Druhá časť práce analyzuje teoretickú činnosť niektorých protagonistov slovenskej filozofie. Sem sa radí nasledujúcich šesť štúdií: E. Farkašová: *Koncepcia umenia v Hrušovského filozofickom diele*; E. Farkašová: *Biografia ako metóda historicko-filozofického skúmania/výkladu (v „Pohľadoch – portrétoch“ Milana Zigu)*; T. Münz: *Revolučný teológ Karol Nandrásky ako kritický nietzscheovský filozof*; L. Bohunická: *Teoretický vklad Jiřího Kánského k etickej problematike počas jeho pôsobenia na Univerzite Komenského*;

Z. Plašienková: *Slovenský karteziológ a etik Juraj Ciger a jeho zápas o porozumenie človeka*; K. Korená: *Štúrova kritika Nietzscheho*. Kolektívna práca je doplnená zoznamom učiteľov pôsobiacich na Katedre filozofie a dejín filozofie UK v minulosti aj v súčasnosti, ktorý vypracoval M. Mazag.

Autor štúdie *Tri pohľady na život filozofie na FiF UK v 50. až 80. rokoch 20. storočia* Milan Zigo hneď v jej úvode s vysokou mierou bádateľskej zodpovednosti deklaruje svoju heuristickú pozíciu, ktorá je špecifická tým, že on sám v histórii KFDF v uvedenom období bol nielen zúčastneným pozorovateľom, ale do istej miery aj aktívnym spoluvorcom jej príbehu. Ako zdôrazňuje, štúdiá nemá ambíciu prezentovať podrobné dejiny Katedry filozofie a dejín filozofie v uvedenom období, ale „... je skôr ich náčrtom, a to náčrtom pochádzajúcim z pera jej dlhoročného člena. Autor sa však usiluje nekonicipovať ju ako pamäti, lež rekonštruovať vývin katedry na základe objektívnych faktorov“ (Zigo 2013, 9). Autor štúdie tu prezentuje svoj introspektívny, syntetizujúci a hodnotiaci pohľad na peripetie, metamorfózy v organizačno-profesionálnom vývine KFDF. Zigova štúdiá analyzuje niektoré vybrané témy týkajúce sa existencie a vývinu katedry, pričom aktívne využíva parciálne poznatky zo svojich predošlých štúdií.

Štúdiá *Tri pohľady na život filozofie na FiF UK v 50. až 80. rokoch 20. storočia* už svojím názvom predestinuje jej štruktúru, ktorú tvoria tri významné oblasti bádateľskej pozornosti, a to organizačný vývin katedry, pedagogická činnosť pracovníkov katedry a témy diplomových prác absolventov, ako aj vedecko-výskumná a publikačná činnosť katedier filozofie na FiF UK v 50. – 80. rokoch.

Autor state podáva obdivuhodný historiografický výkon, keď stručne prechádza jednotlivými vývinovými etapami v živote katedry, analyzuje ich a poukazuje na skutočnosť, že boli síce spojené s politickým vývinom v externom prostredí, ktoré často malo formu tvrdého ideologického nátlaku, ktorý sa však do väčšej či menšej miery v priebehu vývinu katedre podarilo ustáť.

Nebudeme sa tu hlbšie zaoberať organizačnými a reorganizačnými podrobnosťami vývinu pôvodnej Katedry dejín filozofie, popri ktorej v 50. rokoch minulého storočia vznikla nová Katedra dialektického a historického materializmu (KDHM), v roku 1962 došlo k ich zlúčeniu a v tom istom roku došlo aj k dôležitému kroku – vyčleneniu samostatnej Katedry logiky, ktorú viedol V. Filkorn. Počiatky 60. rokov boli prelomové i v tom, že v období nastupujúceho politického a ideologického odmäku niektorí pedagógovia už zo zlúčenej KDHM prešli do novo sa formujúcej Katedry sociológie, ktorú ako prvý viedol A. Sirácky a krátko po ňom filozof J. Karásek. Nie je naším zámerom podrobne chronologicky sledovať metamorfózy názvu a vývinu Katedry filozofie v sledovanom období, bolo by to len opakovanie podrobnej deskripcie zo state M. Zigu. Pre dejinnofilozofický výskum je však v tejto súvislosti dôležitý poznatok, ktorý vzhľadom na jeho význam citujeme zo štúdie M. Zigu: „Vznik KDHM a zakrátko nato ďalších vysokoškolských filozofických pracovísk v rámci Katedier základov marxizmu-leninnizmu znamenal posilnenie do tých čias extrémne úzkej inštitucionálnej základne výučby a vôbec rozpracovania filozofie na Slovensku. Tento prínos pre rozvoj filozofie bol zo začiatku znehodnocovaný jednostranným dôrazom na jej (postulovanú) ideologickú funkciu, umocneným

výlučným postavením marxistickej filozofie (sovietskeho typu). Napriek tomu sa nazdávame, že spomínaný kvantitatívny (inštitucionálny) nárast podmienok rozvoja filozofie na Slovensku – hlavne s jeho personálnymi dôsledkami (rastom počtu filozoficky vzdelaných pracovníkov pôsobiacich v tejto oblasti) – bol nevyhnutným predpokladom dotvorenia sa slovenskej profesionálnej filozofie“ (Zigo 2013, 12).

S odstupom času a sledovaním vývinu slovenského politického myslenia je možné po roku 1948 konštatovať istú kontraproduktivitu ideologického tlaku na spoločenskú vedu, a filozofiu zvlášť. Príčiny autor state vidí v tom, že táto ideologizujúca snaha sa začala presadzovať už „... v období najhlbšieho úpadku marxistickej ideológie, reprezentovanom stalinským dogmatizmom, no dovršovala sa až v časoch opakujúcich sa odmäkov, čo ovplyvnilo ‚kádre‘ s ktorými počítali. A po druhé, iniciátori ideologizácie nerátali s tým, že aj myslenie mnohých mladých filozofov ľavicovej orientácie... bolo príliš hlboko poznačené hodnotovým svetom európskej kultúry... neboli teda ochotní prijímať ponúkané dogmatické vulgarizácie. Výsledkom síce bola akceptácia dobovej ‚spoločenskej objednávky‘, spojená však s tichšie či hlasnejšie vyslovovaným: ALE...“ (Zigo 2013, 12).

M. Zigo vo svojej historiografii terajšej KFDF sprevádza recipienta jej tristným vývojom a niektoré momenty si zaslúžia našu pozornosť, najmä normalizačné obdobie po roku 1970. Treba konštatovať, že autor state podáva obdivuhodný historiografický výkon, keď – aj keď len letmo – prechádza jednotlivými vývinovými etapami existencie katedry, ovplyvnenými politickými vývinovými premenami externého prostredia, ktoré tranzitórne malo charakter nútenej politickej manipulácie, ba až ideologického teroru.

Obdobie normalizácie tvrdo zasiahlo do edukačného systému katedry filozofie (v roku 1973 opäť premenovanej, tentoraz na Katedru marxisticko-leninskej filozofie). Jednoznačne politicky motivovaný zásah politických a štátnych orgánov do existencie katedry znamenal v tomto období v praxi stratu suverenity vedenia katedry a jej nútenú subordináciu externým politickým subjektom. Dôsledkom toho bolo okrem iného i to, že pedagogickými pracovníkmi mohli disponovať „... pracovníci vyšších stranických orgánov, ale aj Večernej univerzity marxizmu-leninizmu bez súhlasu vedúcich katedier... V rámci tohto opatrenia väčšina pracovníkov katedry – na rozdiel od iných učiteľov FiF UK – prešla tzv. politickými stážami v stranickom aparáte, často s náplňou pomocných kancelárskych prác“ (Zigo 2013, 15). Nepísaným, ale tvrdo vyžadovaným kvalifikačným predpokladom uchádzača o prácu na pedagogickom mieste katedry bolo členstvo alebo kandidatúra na členstvo v komunistickej strane. Ďalším tvrdým „úradným“ rozhodnutím s negatívnym dopadom bola redukcia filozofickej výučby v osnovách stredných škôl a snaha nahradiť ju ideologickým „učením“. Tvrde normalizačné obdobie s masívnymi tlakmi v smere ideologizácie filozofie pretrvalo na pôde katedry až do prvej polovice 80. rokov minulého storočia. V roku 1981 došlo k zmene na poste vedúceho katedry, keď po troch desaťročiach vedenia vystriedal L. Hanzela M. Zigo, autor rozoberanej state, čím sa začína písať nová etapa vo fungovaní katedry, aj keď i v rokoch nastupujúcej perestrojky musela katedra naďalej viesť zápas s rigidnými, ba až dogmatickými predstavami decíznej politickej sféry o plnení jej ideologickej funkcie v pedagogickom procese na vysokej škole.

Táto časť autorovej štúdie ukazuje, že napriek tomu, alebo práve preto, prvolezecká práca M. Zigu spracúvajúca štyridsaťročný úsek dejín katedry filozofie naznačila a otvorila rad otázok a problémov, ktoré si vyžadujú ďalšiu výskumnú prácu.

Druhá časť historiografickej kapitoly predstavuje v skutočnosti prehľad indikatívneho významu pedagogického procesu katedry, ktorý autor vidí vo výstupe tohto procesu v diplomových prácach a ich témach, ktoré poskytujú informáciu o snahách katedry v zameraní štúdia. Autor priznáva, že vo svojom prieskume nerealizuje obsahovú analýzu diplomových prác, ale skúma a interpretuje len ich tematickú orientáciu. Pokiaľ ide o početnosť celkového súboru diplomových prác zahrnutých do prieskumu, za 40 rokov fungovania katedry v rokoch 1950 – 1990 je ich cca 690. Ich kvalitatívne členenie podľa filozofických disciplín je nasledovné: Najväčší počet diplomových prác, cca dvesto, sa zaoberá dnešným predmetom sociálnej filozofie, „... ktorý počas skúmaného obdobia predstavoval najmä historický materializmus. Podobne je to aj s prácami z ďalších oblastí. Zhruba rovnaký počet (195) predstavujú práce z dejín filozofie, takmer stovku (95) práce z dialektického materializmu (t. j. z ontológie a teórie poznania), iba 23 z logiky a okolo 40 z etiky. Pol stovky (50) je prác z axiológie, estetiky a filozofie umenia a zhruba 80 z ďalších oblastí. Tu asi polovicu tvoria práce týkajúce sa náboženstva, ateizmu a pod. Stretávame sa v nich, okrem pokusov o seriózne rozbory, aj s typicky schematickými výplodmi, ďalej s prácami na rôzne vyslovene ideologické témy, až po (iba!) dve práce z didaktiky filozofie“ (Zigo 2013, 21).

Autor upozorňuje, že pri tomto rozdelení tém diplomových prác do predmetových okruhov vznikajú ťažkosti súvisiace s možným prelínaním hľadísk posudzovania. Jednotlivé práce by tak mohli byť zaradené do viacerých oblastí. Autor v komentári k svojmu prieskumu odкрýva viacero zaujímavých skutočností v tematických zameraniach diplomových prác. Ideologizáciou bola najmenej zasiahnutá tematika logiky a metodológie vied. Zaujímavá je skutočnosť, že tematika diplomových prác tejto katedry (logiky) si po celý čas udržiavala výlučne odborný ráz.

Ako sme už uviedli, druhú najväčšiu skupinu diplomových prác tvoria práce s tematikou dejín filozofie, v rámci ktorej významné miesto zaberajú diplomové práce z dejín slovenskej filozofie. Podľa počtu tvoria jednu tretinu, minimálne jednu štvrtinu všetkých diplomových prác z dejín filozofie. Ich zvláštnosťou je podľa autora ich mimoriadny kvalitatívny rozptyl, pretože sa tu nachádzajú práce mimoriadne kvalitné, ale aj tie na opačnom konci hodnotového rebríčka.

Jedna podskupina sa zaoberala témami, ktoré aspoň parciálne dokumentovali európske súvislosti slovenského myslenia, čím ho posúvali do širšieho kultúrneho rámca. Takto orientovaných diplomových prác sú podľa autora desiatky. „Ak nič iné, je to aspoň svedectvo o európanstve pri plnom zachovaní národného sebavedomia generácií našich študentov“ (Zigo 2013, 24).

Druhá časť diplomových prác bola ideologicky „kontaminovaná“ výraznejšie a „kriticky“ hodnotila ideológiu a politické myslenie predfebruárového obdobia z pozícií dogmatického marxizmu.

V 60. rokoch sa objavujú sociologické témy ako predzvesť revitalizácie sociológie

a historického materializmu ako teoretického východiska marxistickej sociológie. Autor v komentovaní svojho prieskumu približuje jednotlivé tematické oblasti diplomových prác v rozsahu, ktorý pomáha orientovať recipienta v tejto doteraz úplne neprebádanej oblasti, a konštatuje, že „... v zložitých situáciách (najmä ideologicko-politického charakteru) sa katedre poväčšine darilo vytvárať priestor pre relatívne samostatné uvažovanie nadaných študentov“ (Zigo 2013, 28), čo malo dopad na výber tematiky konkrétnej diplomovej práce. Autor poukazuje i na ďalšiu závažnú skutočnosť, a to že napriek pretrvávajúcemu ideologickému tlaku na edukačný proces vo filozofii sa paradoxne „... viac ako tretina (možno aj polovica) zvolených tém diplomových prác v sledovanom období... (z hľadiska budúcnosti) pozitívne odklášala od dobových ideologických trendov a očakávaní“ (Zigo 2013, 28).

Tretia časť štúdie M. Ziga svojím názvom *Vedeckovýskumná a publikačná činnosť katedier filozofie na FiF UK v 50. až 80. rokoch* jednoznačne naznačuje, čomu sa v nej autor venuje. Autor na relatívne malom priestore synopticky mapuje a všíma si nielen publikácie popredných osobností katedier filozofie od 50. rokov až do konca 80. rokov, ale venuje pozornosť aj publikačnej činnosti Katedry dejín filozofie a logiky a neskôr aj Katedry logiky a metodológie vied. Ako ťažiskové osobnosti piateho a šiesteho decénia tu M. Zigo uvádza I. Hrušovského, A. Siráckeho, S. Štúra, V. Filkorna a ďalších, napríklad aj J. Martinku, ktorý aktívne dlhodobo spolupracoval s Filozofickým ústavom SAV na príprave kolektívnych monografií, akými boli napr. *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie* (1957) a *Prehľad dejín slovenskej filozofie*, vydaný v roku 1965, a pod.

Nie je našou úlohou vymenovať všetkých autorov pochádzajúcich z týchto filozofických pracovísk, ktorých v ďalších decéniách boli desiatky. Autor si všíma nielen publikujúce osobnosti (a ich publikačné výstupy), ale aj rozdelenie tém, resp. oblastí, ktorým sa autori venovali. Všíma si aj spoluprácu s Filozofickým ústavom SAV, ktorý v sledovanom období vydával jediné inštitucionálne filozofické periodikum (postupne s viacerými názvami), ktoré bolo predchodcom dnešnej Filozofie a poskytovalo priestor publikačným výstupom autorov z katedier.

V prvých dvoch decéniách sledovaného obdobia predstavovali autori FiF UK podľa zistenia M. Ziga zhruba tretinu prispievateľov do slovenského filozofického časopisu. „Tento pomer v tu skúmaných štyroch decéniách v podstate zostáva konštantný. Od 70. rokov sa mierne zvyšoval v prospech autorov z vysokých škôl, vzhľadom na zriaďovanie nových filozofických pracovísk“ (Zigo 2013, 32). Autor tiež upozorňuje na to, že počiatkom 70. rokov došlo v dôsledku spoločensko-politického otrasu k poklesu tvorivej publikačnej aktivity filozofov z FiF UK, čo sa výrazne prejavilo aj na „... zreteľne zníženej publikačnej činnosti členov katedry v časopise Filozofia“ (Zigo 2013, 35). Na druhej strane je možné pozorovať naopak nárast počtu príspevkov do fakultného zborníka *Philosophica*. Vysvetlením tejto paradoxnej situácie môže byť i to, že autori z FiF UK boli, ako na to poukazuje v svojom príspevku i T. Kuklinková, do istej miery nútení publikovať v tomto zborníku.

Autor state poskytuje prehľad publikačnej a edičnej činnosti katedry a ako mimoriadny edičný počin tých čias uvádza založenie a vydávanie knižnej edície *Filozofické odkazy*.

Upozorňuje aj na nárast publikačnej činnosti v 80. rokoch, ktoré už boli poznamenané uvoľnením ideologického tlaku, ktorý bol inhibítorom tvorivého myslenia až štyri desaťročia.

V tejto súvislosti autor vyzdvihuje dve jasne identifikovateľné pozitíva štyridsaťročného pôsobenia katedry: Napriek akceptovaniu masívneho tlaku ideologizácie, ktorú vo svojej činnosti filozofi do istej miery aj akceptovali, nerezignovali „... na základnú špecifickú filozofickú problematiku“, ktorú mali „nahradit' čisto ideologickou problematikou... a že našim filozofickým pracoviskám (bez ohľadu na ich názvy) sa podarilo uchovať štatút súčasť slovenskej profesionálnej filozofie“ (Zigo 2013, 39). A to nie je málo.

J. Piaček vo svojej štúdií, zaradenej do prvého tematického bloku výstupnej grantovej publikácie, nazvanej *Synopsis nášho doterajšieho výskumu Bratislavskej filozofickej školy* (ďalej ako BFŠ) prezentuje svoj originálny historicko-filozofický prístup k chronologickému vývinu BFŠ. Ako naznačuje už samotný názov, v príspevku ide o prezentáciu výsledkov dlhodobého výskumu pôsobenia BFŠ a jej úlohy a miesta v dejinách slovenského myslenia vôbec.

Autor v nadväznosti na tieto bádania zahrnul do svojej výskumnej pozornosti i niektoré aktivity a rolu Bratislavskej muzikologickej školy a jej vzájomné interakcie s BFŠ. Čo konkrétne J. Piaček pod označením BFŠ rozumie a ako ju vymedzuje? Podľa názoru autora „... na poli slovenskej filozofie 20. a 21. storočia možno rozpoznať zreteľne sa črtajúce obrysy a základnú štruktúru významového útvaru, dodnes produkovaného Bratislavskou filozofickou školou (BFŠ). Jej zakladateľmi sú: Igor Hrušovský (1907 – 1978) a Vojtech Filkorn (1922 – 2010). Historicko-filozoficky tvoria túto školu štyri línie: systémovo filozofická, metodologická, logická a historicko-filozofická“ (Piaček, 2013, 44). Autor k tomu dodáva, že myšlienkovú produkciu „členov“ BFŠ nie je možné rozdeliť len do týchto rámcových línií, ale že ich tvorba presahuje hranice vytýčených smerov a zasahuje do oblastí filozofie vedy, filozofie kultúry, sociálnej filozofie, etiky, estetiky a do všeobecnej kultúrnej alebo politickej publicistiky.

Okrem uvedených protagonistov BFŠ J. Piaček radí k reprezentantom BFŠ viac ako dve desiatky osobností pôsobiacich v oblasti filozofie, logiky a metodológie vedy, najmä zrelšej i strednej generácie z FiF UK a Filozofického ústavu SAV. V názve BFŠ je použitie adjektíva *bratislavská* odôvodnené tým, že jej predstavitelia pochádzajú z troch bratislavských pracovísk, a to z KDFD, Katedry logiky, ako aj z Filozofického ústavu.

Doterajší výskum BFŠ sa uskutočňoval v rámci riešenia projektov VEGA, pričom ambíciou autora z pozície originálneho metodologického prístupu synkriticizmu bolo „... ,vylúpnut' najmä jadro ontologického fundamentu filozofického prínosu BFŠ“ (Piaček 2013, 45).

Mimo pozornosti autora nezostáva ani potreba paralelizácie BFŠ s ďalšími kultúrno-ideovými školami, pričom túto paralelizáciu dokladá na príklade vzájomnej teoretickej interakcie medzi BFŠ a Bratislavskou muzikologickou školou J. Kresánka a podrobnejšie si všíma teoretický vplyv ideových konštrukcií Igora Hrušovského na dielo slovenského muzikológa J. Burlasa. Autor v obsiahlej podkapitole, nazvanej *Zahliadnutie perichronozochickej problematiky u zakladateľa Bratislavskej filozoficko-metodologickej školy Igora Hrušovského* venuje priestor úvahám o povahe interpretácie textu I. Hrušovského, ako aj

problému vzťahu času a bezčasového holého bytia, ktoré si však vyžadujú širšie koncipovaný výskum. Pochopiteľne, svoju pozornosť a priestor venuje autor aj teoretickým konštruktom druhej zakladateľskej osobnosti BFŠ, V. Filkorna, ktorý stojí na čele jej metodologicko-logickej vývojovej línie, ako aj jeho prínosu k rozvoju slovenskej ontológie a gnozeológie.

V závere analýzy výsledkov svojho výskumu autor zdôrazňuje, že jeho príspevok „... treba posudzovať na pozadí širokého pásma historicko-filozofického výskumu slovenskej filozofie ‚vyžarujúceho‘ z Filozofického ústavu SAV, kde sa adekvátna pozornosť venuje aj miere zasadenia nami prebraných filozofov do konkrétneho spoločenského a ideologického kontextu Slovenska v 20. a v 21. storočí“ (Piaček 2013, 87). Po tomto teoretickom vyznaní autor v závere svojej štúdie dáva prísľub ďalšieho výskumu v danej oblasti a má ambíciu analyzovať postoj BFŠ k niektorým fundamentálnym otázkam prírodných vied.

Stať E. Lalíkovej *Sto rokov vo vývoji slovenskej filozofie (podoby a premeny filozofie od konca 19. storočia)* predstavuje synoptický tézovitý prehľad vývinu našej národnej filozofie. Autorka sa v časti svojho príspevku nazvanej *Projekty národných filozofií* zamýšľa nad podmienkami vyčleňovania a konštituovania slovenskej filozofie a vytvárania jej identity. Súčasťou tohto procesu bola podľa autorky „... v prvom rade reakcia na európske myšlienkové prúdy a smery, ale samozrejme aj istá nadväznosť na tradície domácej proveniencie“ (Lalíková 2013, 93). Autorka ďalej zdôrazňuje, že na Slovensku síce máme vlastnú filozofickú tradíciu, aj keď nie je plne rozvinutá, a na otázku, prečo je to tak, odpovedá autorka, že špecifickým „... dôvodom v slabosti vytvárania kritickej filozofickej reakcie v našom etnicko-kultúrnom prostredí bola dominancia náboženského myslenia, ktoré tvorilo jeho neoddeliteľnú súčasť. Chýbali nám originálne filozofické diela a filozofi. Aj z tohto dôvodu mala slovenská filozofia prívlastok marginálneho charakteru“ (Lalíková 2013, 93).

Autorka sa v tejto argumentácii opiera i o prácu V. Bakoša *Slovenské (filozofické) myslenie medzi tradíciou a modernou. Poznámky k dejinám slovenskej filozofie* (Bakoš 2004). Problematike vzniku a vývinu národných filozofií, medzi ktoré sa radí i slovenská filozofia, sa v súčasnej odbornej literatúre našťastie venuje väčšia pozornosť než doneďávna. S problematikou národných filozofií sa stretávame opätovne v prácach O. Mészárosa, a to v publikáciách *Školská filozofia v bývalom Hornom Uhorsku* (Mészáros 2008), ďalej v práci *Dejiny maďarskej filozofie* (Mészáros 2013), ktorá je výstupom O. Mészárosa zo spomínaného spoločného projektu, a neskôr v polemickej štúdii *Dejiny národných filozofií v stredoeurópskom kontexte. Niekoľko metodologických poznámok* (Mészáros 2014). Práve v *Dejinách maďarskej filozofie* sa O. Mészáros venuje vzťahu medzi školskou a národnou filozofiou, podmienkam jej vzniku, inštitucionalizácie a profesionalizácie. Tejto problematiky sa dotýka i autor týchto úvah v štúdii *O niektorých predpokladoch utvárania základov národnej filozofie v Uhorsku v 19. storočí* (Kollár 2015).

V ďalšej časti príspevku sa E. Lalíková letmo venuje vzťahu nenáboženskej a náboženskej filozofie na Slovensku a ich úlohe, akú zohrali v procese kreovania národnej filozofie. V tejto oblasti filozofie venuje pozornosť jednotlivým smerom a prúdom, ako aj

ich predstaviteľom. Pokiaľ ide o nenáboženskú filozofiu, jej pozícia sa posilňovala najmä pod vplyvom Masarykovej filozofie, jej zástancov na Slovensku, ktorí sa združovali hlavne okolo periodika Hlas (neskôr vychádzajúcim pod zmeneným názvom Prúdy) a ktorým patrí prvenstvo v hlásaní a presadzovaní tézy o potrebe slobodného vedeckého bádania nezávislého od klerikálneho dogmatizmu (V. Šrobár, P. Blaho, A. Štefánek, M. Hodža). V tejto súvislosti autorka uvádza názor T. Pichlera, ktorý považuje periodiká Prúdy a Hlas za výrazných predstaviteľov „sekulárneho modernizmu“ (Pichler 2011, 103) v slovenskom politickom a filozofickom myslení.

V období po vzniku FiF UK sa autorka zaoberá pôsobením a prínosom českých pozitivistických filozofov – pedagógov pôsobiacich na UK – k procesu inštitucionalizácie a profesionalizácie slovenskej filozofie. Pri skúmaní vývinu filozofie na Slovensku počas 2. svetovej vojny autorka spolu s J. Uherom (Uher 1967) rozlišuje medzi filozofiou (ideológiou) Slovenského štátu a filozofiou v období existencie tohto štátu, ktorého hlavným ideológom bol blondelista Š. Polakovič. V tejto súvislosti sa dotýka aj obsahu prvého slovenského inštitucionálneho periodika, Filozofického zborníka Matice slovenskej, ktorého ideová orientácia sa v priebehu jeho relatívne krátkej existencie zmenila v súvislosti s odstavením Š. Polakoviča z pozície šéfredaktora a potom, čo do tejto funkcie nastúpil liberálny teoretik A. Hirnera (Hirner 1992). Tejto problematike sa v širšom kontexte venuje autor tohto príspevku v publikácii *Slovenské filozofické periodiká v 40. rokoch 20. storočia* (Kollár 2013), ktorá je jedným z výstupov FiÚ SAV v rámci spoločného grantu VEGA s KFDF FiF UK.

Záverečnú časť svojho príspevku E. Lalíková venuje rekapitulácii komplikovaného vývinu a osudu filozofie na Slovensku po 2. svetovej vojne. Podáva vo veľmi komprimovanej podobe obraz vývoja a peripetií, ktorými prešla slovenská filozofia v období štyroch decénií od povojnových čias až po november 1989. Prezentácia zodpovedajúceho kvanta relevantných poznatkov z výskumu k uvedenej téme nemôže byť náplňou jediného grantového projektu, a už vôbec nie jednej čiastkovej témy. Napriek tomu sa autorka predloženej výskumnej skratky s úlohou vyrovnala kompetentne. Chronologicky postupovala pri definovaní ťažiskových momentov vnútorných ruptúr a cezúr sledovaného obdobia až po nástup „perestrojky“ a s ňou prichádzajúceho politického odmäku vo vzťahu k ideovým orientáciami vo filozofii samotnej, ako aj vo filozofickej obci, a ďalej ich dopadu na publikačnú činnosť, do ktorej sa do istej miery premietal i duch doby.

Tematicky relatívne ucelenú časť toho grantového zborníka, venovanú inštitucionálno-profesionálnemu náčrtu dejín novších dejín slovenskej filozofie, dotvára stať T. Kuklinkovej s jednoznačným názvom *Plusy a mínusy zborníka FiF UK Philosophica (60. a 70. roky)*. V pomerne stručnom – vzhľadom na rozsiahlosť skúmanej problematiky – príspevku prezentuje autorka svoj kriticko-analytický pohľad na vybrané reprezentatívne témy a príspevky autorov zborníka v období od jeho založenia v 60. rokoch až po obdobie 70. rokov. Autorka vo svojom príspevku objasňuje históriu vzniku zborníka *Philosophica*, ktorý vznikol odčlenením od spoločného zborníka FiF UK vtedy, keď Katedra DHM s Katedrou dejín filozofie a logiky dospeli ku konsenzu, že vzhľadom na reálny publikačný potenciál pedagogických pracovníkov katedier je možné založenie vlastnej filozofic-

ko-metodologickej série publikácií pod „značkou“ *Philosophica*. Autorka si zvolila časový rámec svojej bádateľskej pozornosti v rozsahu dvoch decénií až po 80. roky, keď sa udial rad formálnych, ale zásadných zmien vo vydávaní zborníka (napr. „povinné“ zapojenie ústavov mrxzizmu-leninizmu do autorskej zostavy a.i.) Pokiaľ ide o formu publikácie *Philosophica*, treba uviesť, že nešlo o časopis, ale skôr o občasník, a nie ročenku, pretože za 20 rokov vyšlo 16 čísiel v nepravidelných časových odstupoch.

Autorka, ktorá je v tomto bádani prvolezkyňou, správne poukazuje na anomáliu spochívajúcu v tom, že doteraz nebol analyticky spracovaný rozsiahly, takmer 50 tisíc stránok zahŕňajúci odborný text, ktorý čaká na objektívne zhodnotenie. V tejto súvislosti autorka adresuje konkrétnu výčitku aj A. Kopčokovi, ktorý vo svojich analytických štúdiách *Od plurality filozofie k monopolnému postaveniu marxisticko-leninskej filozofie* a *Od Philosophica Slovaca po Filozofiu* (Kopčok 1998a; 1998b) zo svojho zorného poľa vynechal „... toto sústo profesionálnych filozofických textov“ (Kuklinková 2013, 113). Domnievame sa, že aspoň v prípade druhej state sa A. Kopčok zamerail, ako to už z názvu jeho príspevku vyplýva, na analýzu časopiseckej periodickej filozofickej tlače, pričom zborník *Philosophica* toto kritérium periodika nespĺňal. Autorka sama reálne vyhodnotila rozsah skúmanej problematiky a konštatovala, že vykonať kvalitatívnu analýzu cca 350 statí nie je v jednom stručnom príspevku nijako možné. Preto vo svojom príspevku len synopticky, v autorskej skratke, z nadhľadu komentuje ťažiskové problémy a realie zborníka *Philosophica*. Rešpektuje historickú skutočnosť, keď konštatuje, že „... texty v zborníku vychádzali z dobovej interpretácie marxizmu-leninizmu, tak isto ako aj štúdie v časopise Filozofia SAV pod jeho rôznymi názvami a inde“ (Kuklinková 2013, 113). Ale na druhej strane autorka pripomína fakt, ktorý je z hľadiska ideovej orientácie zborníka veľmi dôležitý, totiž že v zborníku *Philosophica* „... je... síce, najmä v 1. polovici 60. rokov, dost' fráz a utopizmu a iste aj „sovietizácia“ filozofie (Kopčok), ale nerealizovala sa „katechizácia“ a „stalinizácia“ v pravom zmysle“ (Kuklinková 2013, 113).

Autorka ďalej v texte prechádza jednotlivé ročníky zborníka *Philosophica*, pričom si všima témy nosných príspevkov a priraduje k nim i mená autorov. V tejto súvislosti pozitívne hodnotí postupnú desenzibilizáciu a rastúcu rezistenciu autorov príspevkov, ktorí napriek perzistujúcemu tlaku z externého prostredia v smere ideologizácie a politizácie filozofie inklinovali čoraz viac k odbornej problematike, čo oprávnene považuje za povzbudzujúci trend. Autorka v závere konštatuje, že v zborníku *Philosophica* „... čím ďalej, tým viac prevládli nedogmatické, inovatívne a tvorivé štúdie s aktuálnymi myšlienkami aj pre dnešok“ (Kuklinková 2013, 116). To je zároveň výzva a námet na ďalšie bádania v oblasti novších dejín slovenskej filozofie.

Literatúra

- BAKOŠ, V. (2004): Slovenské (filozofické) myslenie medzi tradíciou a modernou (Poznámky k dejinám slovenskej filozofie). *Filozofia*, 59 (10).
- KICZKO, L. (2013): Úvod. In: Kiczko, L. – Lalíková, E. – Zigo, M (ed.): *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. Storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.

- KOLLÁR, K. (2013): *Slovenské filozofické periodiká v 40. rokoch 20. storočia*. Bratislava: Filozofický ústav SAV.
- KOLLÁR, K. (2014): K novšiemu výskumu dejín slovenského filozofického myslenia. *Filozofia*, 69 (9).
- KOLLÁR, K. (2015): O niektorých predpokladoch utvárania základov národnej filozofie v Uhorsku v 19. storočí. *Filozofia*, 70 (10).
- KOPČOK, A. (1998a): Od plurality filozofie k monopolnému postaveniu marxisticko-leninskej filozofie. In: Kollár, K. – Kopčok, A. – Pichler, T. (ed.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí*. Bratislava: Infopress.
- KOPČOK, A. (1998b): Od Philosophica slovaca po Filozofiu. In: Kollár, K. – Kopčok, A. – Pichler, T. (ed.): *Dejiny filozofie na Slovensku XX. storočí*. Bratislava: Infopress.
- KUKLINKOVÁ, T. (2013): Plusy a mínusy zborníka FiF UK Philosophica (60. a 70. roky). In: Kiczko, L. – Lalíková, E. – Zigo, M. (ed.): *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- LALÍKOVÁ, E. (2013): Sto rokov vo vývoji slovenskej filozofie. In: Kiczko, L. – Lalíková, E. – Zigo, M (ed.): *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- MÉSZÁROS, O. (2008): *Školská filozofia v bývalom Hornom Uhorsku*. Bratislava: Veda.
- MÉSZÁROS, O. (2013): *Dejiny maďarskej filozofie*. Bratislava: Veda.
- MÉSZÁROS, O. (2014): Dejiny národných filozofií v stredoeurópskom kontexte. *Filozofia*, 69 (9).
- PIAČEK, J. (2013): Synopsis nášho doterajšieho výskumu Bratislavskej filozofickej školy. In: Kiczko, L. – Lalíková, E. – Zigo, M (ed.): *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PICHLER, T. (2011): *Etnos a Polis: Zo slovenského a uhorského politického myslenia*. Bratislava: Kalligram.
- UHER, J. (1967): Filozofia na stránkach Filozofického zborníka za Slovenského štátu. In: *Sborník FFUK. Philosophica XVI*. Bratislava: SPN.
- ZIGO, M. (2013): Tri pohľady na život filozofie na FiF UK v 50. až 80. rokoch 20. storočia. In: Kiczko, L. – Lalíková, E. – Zigo, M (ed.): *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Príspevok vznikol ako čiastkový výstup grantu VEGA 2/0130/14 *Procesy recepcie a apropiácie vo filozofickom myslení 19. a 20. storočia na Slovensku v transnacionálnom kontexte*.

Karol Kollár
 Filozofický ústav SAV
 Klemensova 19
 813 64 Bratislava 1
 Slovenská republika
 e-mail: filokoll@savba.sk